

9. Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija. - Kaunas, 1989. - D. 1. - P. 39.
10. LTSR CVA. - P. 391, ap. 2, b. 2606. - L. 5.
11. Mokykla ir visuomenė. - 1933. - Nr. 3. - P. 131.
12. Кулюткин Ю. Н. Эвристические методы в структуре решений. - М., 1970. - С. 18-171.
13. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения. - М., 1981. - С. 46-123.
14. Разумовский В. Г. Развитие творческих способностей учащихся. - М., 1975. - С. 42-63.
15. Techniques of Teaching. II.-London: Oxford, 1965.

Asta Širiakovienė

V. RUZGAS APIE DARBINĮ MOKYMĄ

Šiame sausio mėnesį šventėme mokytojų, pedagogo metodininko, daugelio vadovėlių autoriaus, redaktoriaus, vertėjo, muziejininko, vieno iš bibliotekininkystės pradininkų Lietuvoje Vinco Ruzgo gimimo 100-ąsias metines.

Bibliografai yra suregistravę apie 650 Vinco Ruzgo publikacijų. Parašyta 31 knyga. 11 knygų išversta į lietuvių kalbą. V. Ruzgas daugiausia domėjosi gamtos mokslu, pedagogikos, darbinio mokymo, istorijos, bibliotekininkystės, muziejininkystės, suaugusiųjų švietimo temomis.

Gausus ir turiningas V. Ruzgo pedagoginis palikimas. Iš jo norėtųsi išskirti mintis apie darbinį mokymą pradinėse klasėse. Šiuo klausimu pedagogo darbuose ryškios dvi kryptys: mokymo teorijos ir metodikos problemos. Kai kurias iš jų, aktualias ir šiandienos pradinei mokyklai, aptarsime šiame straipsnyje.

Rankų darbai turi didelę mokomąją, lavinamąją ir auklėjamąją reikšmę. V. Ruzgas teigė, kad jie turi būti įterpiami į bendrojo mokymo ir auklėjimo sistemą "harmoningam ir visapusiškam mokinių proto, fizinio jėgų ir sugebėjimų lavinimui pagelbėti" (1, p. 71).

Pedagogas rekomendavo pradinėse klasių rankų darbams skirti 4-5 savaitines valandas. Šiandien tai praktiškai neįmanoma. Bet ar nevertėtų įteisininti dviejų pilnaverčių darbų parokų,

nejungiant jų su dailės pamokomis?

Darbų pamokos padeda plėsti vaikų akiratį ir papildo dalykinėse pamokose įgytas žinias: darbo procese mokiniai praktiškai suvokia daiktų dydį, formas, tūrį, spalvas, mokosi praktiškai taikyti piešimo, matematikos ir kitose pamokose įgytas žinias.

Planuojant ir organizuojant darbų pamokas, reikia nepamiršti politechninio mokymo principų: sieti praktiką su teorija ir atvirkščiai, o nesitenkinti vien tik praktinių įgūdžių lavinimu (2, p. 44). Pradinukai supažindinami su darbo objektu, darbo priemonėmis, žmogaus darbine veikla ir jos produktais. Vaikai turi įgyti bendrą supratimą apie įvairius gaminius, žinoti jų apdirbimo būdus.

V. Ruzgo supratimu, į pradinių klasių darbinio mokymo turinį turi įeiti:

1) vaikų supančios aplinkos daiktų, reiškinių, žmonių darbinės veiklos stebėjimas, tyrimas;

2) elementarios žinios apie dažniausiai pasitaikančias medžiagas: popierių, kartoną, medį, molį, metalą ir kt.;

3) žinios apie paprasčiausius darbo įrankius (peilį, žirkles ir t. t.), matavimo prietaisus (metrą, kampainį), mokėjimai ir įgūdžiai jais naudotis;

4) elementarios žinios apie namų ūkio tvarkymą (aplinkos tvarkymą, siuvinėjimą, mezgimą);

5) elementarios žinios, mokėjimai, įgūdžiai, susiję su žemės ūkio darbais.

Pedagogas siūlo atsižvelgti į vaiko amžiaus ypatybes. 7-8 metų vaikams galima duoti "darbo iš popierinės medžiagos, šipuliukų, plačiai panaudojant lipnybę iš molio ir plastilino" (1, p. 82). 8-10 metų vaikams rekometomi sudėtingesni kartono, medžio, metalo, žemės ūkio darbai, meniniai lipdymas. Įvairiaspalvio popieriaus darbai ypač patraukia vaikus. Jų pedagoginė vertė yra ta, kad dirbant lavinami pirštų raumenys; be to, ir pati medžiaga yra tokia, kad reikia švaros, tvarkingumo, darbas turi būti atliekamas atidžiai, tiksliai. Estetinis ugdymas reiškiasi daiktų forma, linijomis, popieriaus spalvų parinkimu ir derinimu.

Lipdymo darbus vaikai mėgsta nuo mažens. Šie darbai padeda lavinti regiamąją vaizduotę ir pamatyti jos trūkumus. V. Ruzgas pažymi, jog lipdymo pamokose vaikai yra aktyvūs, iniciatyvūs

ir kūrybingi. Reikia apgailestauti, kad mūsų mokykloje šių pamokų skaičius labai nedidelis. Galbūt jų galėtų būti daugiau pradinųjų klasių mokymo programoje?

Lengvi siuvimo darbai prieinami jau 7-8 metų vaikams, sudėtingesni - nuo 9 metų. Išmokstama įsiūti sagą, prisiūti pakabą, siuvinėti. Šie darbai labai padeda ugdyti švarą, tikslumą, tvarkingumą, estetinį jausmą.

Pradinukai susiduria ir su žemės ūkio darbais. Dažnai jie sudomina vaikus, sužadina norą dirbti, tačiau V. Ruzgo nuomone, kaip mokymo ir auklėjimo priemonės šių darbų vaidmuo turėtų būti epizodiškas, o ne sistemiškas.

V. Ruzgas kėlė mintį, kaip sudominti vaikus darbu. Būtinąs kŕuopštus mokytojo pasireiškimas, patrauklus įvadinis pokalbis, konkretus darbo tikslas. Juo aiškesnis vaikams darbo tikslas, juo darbas įdomesnis. Paties mokinio pagamintas ir įvairiai pritaikomas dirbiny s sukelia susidomėjimą, norą dirbti, kurti. Kiekvienoje pamokoje reikėtų žadinti pažintinės ir kūrybinės veiklos poreikį sieti mokymo turinį su gyvenimu.

Darbas turi būti pajėgiamas. Tuomet jis skatina vaiką toliau dirbti, ugdo jo pasitikėjimą savo jėgomis ir sugebėjimais. V. Ruzgas pažymi, kad per sunkus darbas yra neleistinas ir žalingas, "jis užmuša vaiko norą dirbti, slopina aktyvumą, vaikui darosi neįdomus, įkyrus" (1, p. 72). Vienodi judesiai labai vargina raumenis, bukina dėmesį. Mokiniai skuba greičiau baigti pradėtą darbą ir dažnai nepastebi trūkumų, klaidų. Mokytojas turi neleisti dirbti darbo bet kaip, o reikalauti, kad dirbiniai būtų švarūs, tvarkingi, tiksūs. Svarbu žinoti įrankių tinkamumą ir nuolatos jais rūpintis. Buki ir sugedę įrankiai "bereikalo eikvoja vaiko energiją, rankas sužaloja ir patį darbą gadina" (1, p. 126). Su šia higienos problema susiduria dažnas pradinųjų klasių mokytojas. Nereikėtų jo pamiršti. Pats mokytojas turi siekti, kad įrankiai būtų tvarkingi ir aštriai išgalęsti. O darbo pozos? Ar visuomet įspėjama, kad vaikas sėdi netaisyklingai, o įrankius vartoja klaidingai? Mokytojas turi rūpintis taisyklinga mokinių laikysena atliekant įvairius rankų darbus.

Dažnai vaikai gamina dirbinių pagal mokytojo pateiktą parvzdį. Tuomet labai lengva nukrypti į mechaniskumą, mokinių iniciatyvos, savarankiškumo ir kūrybiškumo slopinimą. Kaip vi-

so to išvengti? V. Ruzgas, atkreipdamas mokytojų dėmesį į šių aplinkybę, rašė: "Labai svarbu, kad darbas būtų įvairinamas, nes vienodas darbas nuobodus ir greit atsibosta, o įvairumas su-
domina, sukelia daugiau minčių ir duoda galimumų praplėsti moki-
nių kūrybinius sugebėjimus" (1, p. 72). Darbų mokymas turėtų bū-
ti labiausiai individualizuotas. Reikėtų atsižvelgti į mokinių
polinkius bei interesus, skatinti jų kūrybines pastangas. Mo-
kinių aktyvumas gerokai padidėja, kai skirtą užduotį galima at-
likti keliais būdais, kai leidžiama pasirinkti skirtingus kons-
trukcijos variantus, įvairias spalvas bei dirbinio apdailą. Daug
kas priklauso nuo mokytojo sugebėjimų, noro įdomiau ir kūrybiš-
kiau dirbti. Mokytojas, kuris yra "šabloniškas programos ver-
gas, negalys pareikšti savo kūrybiškos iniciatyvos mokymo dar-
be, yra menkas mokytojas" (1, p. 90). V. Ruzgas pripažįsta, kad
nėra nuobodėsnio ir įkyresnio darbo, kaip dirbti pagal iš anks-
to nustatytą šabloną. Reikia bandyti ieškoti, kurti nauja, ska-
tinti mokinių iniciatyvą bei savarankiškumą.

Supažindinti mokinius su įvairia darbine žmonių veikla,
nauja technika, pažangiais darbo metodais padeda ekskursijos.
Jos laikomos svarbiu metodu mokinių žinioms plėsti ir konkre-
tinti. 1927 m. V. Ruzgas šiuo klausimu parengė specialią moky-
mo priemonę "Mokomosios ekskursijos". Joje mokiniai smulkiai
supažindinami su pramonine ir žemės ūkio gamyba, statybų darbais.

"Ekskursija yra ne kas kita, kaip ta pati mokyklos pamoka,
tik žymiai laisvesnėse ir patogesnėse sąlygose", - rašė V. Ruz-
gas. "Ekskursijos mokymo programose ir planuose turi užimti žy-
mią vietą ir turi būti vykdomos kuo greičiausiai" (3, p. 23).

Deja mokyklose dar mažai organizuojama ekskursijų, nors
jos programoje ir numatytos. Neretai mokytojai tenkinasi tik
pasakojimais apie kokią nors profesiją, o mokiniai nepamato
konkrečių darbo operacijų, nesusipažįsta su darbo sąlygomis. Iš
praktikos žinoma, kas "kas pergyventa, tas daug ilgiau pasilie-
ka atmintyje, negu tai, ką mes įgijome skaitydami knygas ar
klausydami" (3, p. 11).

Ekskursijos padeda auklėti vaikus, ugdo iniciatyvą, daro
juos drąsesnius, suteikia mokytojui galimybę geriau pažinti
kiekvieną mokinį. Čia vaikai susipažįsta ne tik su įvairiais
dalykais, bet ir suvokia jų ryšį su kitais. Didaktiniu požiū-
riu ypač reikšmingas tokių ekskursijų bruožas - mokinčių grei-

tinimas stengiantis išsiaiškinti jų esmines žymes. Analogijos nustatymas, reiškinių ir daiktų gretinimas ieškant panašių ir skirtingų bruožų aktyvina mokinių mąstymą, žadina vaizduotę, grūdina dėmesį. Ekskursijų nereikėtų vengti. Jei įmanoma, patariama organizuoti papildomas temines ekskursijas įvairiems programos skyriams nagrinėti.

Kalbėdamas apie darbų mokytoją, V. Ruzgas pabrėždavo, kad jis turi mokėti ne tik tiek, kiek reikalauja programa, bet ir sugebėti atlikti sudėtingesnius darbus. Pedagogas pripažino, kad mokytojas ne viską moka, tačiau, turėdamas gyvenimo praktikos, patirties, reikiamos literatūros ir pavyzdžių, jis pats gali labai daug ko išmokti. "Mes, mokytojai, juk visą laiką mokomės, kuriame, ieškomė naujų mokymo formų" (4, p. 220).

Mokykla rengia mokinius gyvenimui. Čia jie turi būti ne tik mokomi, bet ir auklėjami. "Vadinasi, - aiškina V. Ruzgas, - visų dalykų mokytojai savo pamokoms turi senti žinių iš vieno šaltinio - gyvenamosios aplinkos ir, atitinkamai ją apdoroję, pateikti savo mokiniams auklėtiniams" (5, p. 10).

Kuriant naują Lietuvos mokyklą, istorija tampa tvirtu ramsčiu. Turime kuo plačiau taikyti pedagoginį palikimą - svarbią tautinės mokyklos galvinimo prielaidą.

LITERATŪRA

1. Ruzgas V. Kaip organizuoti fizinis rankų darbas mokykloj // Naujoji mokykla. - Kaunas, 1928. - T. 1.
2. Ruzgas V. Rankų darbų pamokos pradinėse klasėse // Tarybinė mokykla.-1955. - Nr. 3.
3. Ruzgas V. Mokomosios ekskursijos: Metodiški ir praktiški patarimai ekskursijų vadovams. - Kaunas, 1927.
4. Ruzgas V. Grafiškas mokymo būdas mokykloj // Naujoji mokykla. - Kaunas, 1940. - T. 3.
5. Ruzgas V. Kraštotyros darbo raida ir tvarkymas // Naujoji mokykla. - Kaunas, 1940. - T. 3.